

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Лютікова Павла Сергійовича на дисертацію Тарасюка Анатолія Васильовича на тему: «Теоретико-правові основи забезпечення кібербезпеки України», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність теми дослідження. Обрана тема дисертаційного проєкту привертає увагу важливістю тих процесів, що відбуваються в Україні в умовах гібридної війни, окупації частини території України, а також необхідністю формування зовнішньої політики, орієнтованої на європейський вибір та НАТО. Йдеться не просто про реорганізаційні зміни в сфері оборони держави, а про створення функціонально нової системи забезпечення кібербезпеки України, враховуючи загальносвітові тенденції змін у розумінні сутності кіберзагроз, загроз кібертероризму, кібернетичної безпеки людини тощо.

Проблема забезпечення кібербезпеки України багато в чому обумовлена лакунами в правовому регулюванні взаємодії органів влади при вирішенні завдань забезпечення кібербезпеки, відсутності належного та ефективного державно-приватного партнерства, зокрема у сфері обміну інформацією про кіберзагрози, використання інформаційно-комунікаційних технологій, штучного інтелекту тощо. Рівень сучасних викликів і загроз у кіберпросторі наочно підтверджує справедливість і виключну значимість положень ст. 17 Конституції України про те, що забезпечення інформаційної безпеки є однією з основних функцій держави і справою всього Українського народу.

Підтримую позицію автора у тому, що перспективним напрямом у вивченні проблем кібербезпеки України вважаємо якісно новий підхід, який би розглядав кібернетичну безпеку не тільки в конкретно прикладних

аспектах, а і як внутрішній стан усієї соціальної системи. Діюча система кібербезпеки України має гарантувати рівноправну участь усіх суб'єктів інформаційної взаємодії в системі глобальної безпеки й забезпечити захист їхніх основних прав і свобод. У зв'язку із застосуванням сучасних інформаційних технологій потрібна зміна підходу до правового регулювання суспільних відносин у процесі забезпечення кібербезпеки. Зважаючи на це, важливість досліджень теоретико-правових основ забезпечення кібербезпеки України лише зростає (с. 3 автореферату дисертації).

Ступінь обґрунтованості наукових положень висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації. Дисертація А. Тарасюка характеризується системним підходом до предмету дослідження. Дисертантом залучено до дослідження і належним чином опрацьовано велику джерельну базу, аналізу якої присвячений підрозділ 1.1. Автором опрацьовано і переосмислено значний обсяг наукової літератури з проблем інформаційного права, філософії інформації та кібернетичної безпеки, а також безпосередньо із проблематики дослідження. По тексту роботи видно, наскільки детально автором опрацьовані та проаналізовані термінологічний апарат, національне та міжнародне законодавство та зміни до нього щодо забезпечення кібербезпеки України.

Джерельну базу дисертації становить 407 наукових праць і нормативно-правових актів. У цілому список використаних джерел дисертації можна вважати цілком достатнім для виконання роботи такого рівня.

Висновки і результати дослідження є, у переважній більшості, обґрунтованими, оскільки вони отримані завдяки достатньому використанню наукових джерел та різноманітних методів наукового пошуку, як філософських, загальнонаукових, так і спеціальних методів, що були обрані з урахуванням поставленої мети, визначених задач, об'єкта і предмета дослідження.

Зібраний теоретичний та емпіричний матеріал аналізується з

використанням різноманітних підходів, принципів і методів наукового пошуку, що забезпечує достовірність зроблених висновків. За допомогою філософських методів, що стали онтологічною основою наукової праці, зокрема діалектики, досліджено кібернетичну безпеку України як важливу складову інформаційної в широкому розумінні та національної безпеки України, з'ясовано взаємозв'язки основних складових кібернетичної безпеки України, обґрунтовано взаємозалежність стану інформаційного законодавства та правового забезпечення кібербезпеки України. Історичний метод дав змогу автору дослідити генезис теорій і концепції забезпечення кібернетичної безпеки України.

Використання аналітичного методу сприяло класифікації загроз кібернетичній безпеці України, розробці механізмів протидії їм, а також аналізу функціонування суб'єктів забезпечення кібернетичної безпеки України. Порівняльно-правовий метод покладено в основу дослідження міжнародного досвіду забезпечення кібернетичної безпеки. Формально-юридичний метод застосовувався при тлумаченні норм права для з'ясування їхньої суті, змісту та вираженої в них волі законодавця.

Структурно-функціональний аналіз дав можливість визначити відповідність нормативно-правових актів, з якими асоційована сучасна система правового забезпечення кібернетичної безпеки України реальним суспільним відносинам у цій сфері та міжнародним стандартам. Використання індуктивного методу, методів правового моделювання та прогнозування дало змогу підтвердити висновок про необхідність удосконалення правового забезпечення кібернетичної безпеки України.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації одержаних результатів обумовлена як самим підходом до досліджуваних проблем, так і запропонованим способом їх розв'язання. У результаті здійсненого дослідження сформульовано низку положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем, до найбільш значущих із яких належать: Уперше:

– розроблено структуру та зміст Концепції кібернетичної безпеки людини. Визначено її головні правові принципи формування, завдання, механізми реалізації й очікувані результати державної політики у сфері правового регулювання кібернетичної безпеки людини;

– обґрунтовано існування комплексного міжгалузевого інституту інформаційного законодавства, яким є інститут забезпечення кібербезпеки;

– розроблено концептуальні засади правового регулювання кібербезпеки України на сучасному етапі розвитку глобальних інформаційних процесів;

– запропоновано логічну схему співвідношення кібернетичної та інформаційної безпеки. Обґрунтовано, що кібербезпека формується в реляційних відносинах з безпекою мереж, безпекою інтернету і безпекою додатків, а також здійснює підтримку безпеки критичної інформаційної інфраструктури в частині, що її стосується;

– виокремлено та систематизовано складові національних інтересів України в кіберпросторі;

– розроблено нові механізми співпраці між приватним сектором та державними органами у процесі забезпечення кібербезпеки України. Виокремлено їх пріоритетні напрями.

Удосконалено низку теоретичних і практичних положень, зокрема: базові поняття дослідження: «кібернетична безпека України», «забезпечення кібернетичної безпеки України», «кібератака», «кіберпростір», «кіберзлочин», «стан захищеності», «кіберзагроза», «інформаційна інфраструктура України», «критична інформаційна інфраструктура» що «культура кібербезпеки»; підхід до системно-функціонального аналізу суб'єктів забезпечення кібернетичної безпеки України, у частині розвитку державно-приватного партнерства, розширення функціональних повноважень Національного координаційного центру кібербезпеки, удосконалення функціональних завдань Служби безпеки України; критерії класифікації кіберзагроз державі, зокрема: загрози існуванню нації, за

деструктивним впливом на основні сегменти національного кіберпростору, за посяганням на національні цінності кібербезпеки (життєво важливі інтереси людини і громадянина, суспільства та держави); критерії класифікації загроз кібербезпеці людини, у частині їх впливу на національну свідомість; за посяганням на національні цінності; за природою виникнення; роль правового чинника, як єдиного регулятора процесів та відносин у сфері роботи глобальної мережі Інтернет, розвитку Інтернету-речей (IoT), інтелектуалізації робототехніки, використання можливостей кіберсистем, мікрочіпів, нанотехнологій, їх упровадження в інформаційні процеси управління, взаємодії людини і влади, у повсякденній життєдіяльності «цифрової людини» та ряд інших положень.

Крім того, в роботі набули подальшого розвитку: теоретичні положення щодо розвитку інформаційно-правових досліджень правового регулювання кібернетичної безпеки України; теоретичні підходи до змісту, динаміки розвитку сучасних загроз кібернетичній безпеці України та механізмів протидії їм; узагальнення зарубіжного досвіду забезпечення кібернетичної безпеки, що створює правову базу побудови системи кібернетичної безпеки в Україні, здійснення гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та європейським законодавством.

Варто позитивно оцінити спробу аналізу міжнародного досвіду правового забезпечення кібернетичної безпеки, зокрема в НАТО, країнах ЄС.

Серед авторських міркувань, що заслуговують на увагу, слід відзначити позицію відносно того, що на сучасному етапі інформаційно-комунікаційні технології на міжнародному рівні зазнають усе дужчого мілітарного впливу. У прогнозі – подальше вдосконалення методів ведення інформаційно-психологічної війни і розширення сфер застосування відповідних технологій, що на глобальному рівні може суттєво позначитися на стратегічному балансі сил, спричинити зміни в підходах до його оцінювання на основі співвідношення геополітичних, економічних і

військових чинників. Складність ідентифікації джерела інциденту в інформаційному просторі й неузгодженість у поглядах на те, які заходи у відповідь є прийнятними, підвищують імовірність виникнення конфлікту і завдання шкоди тій чи тій сфері життєдіяльності держави (держав).

Автор сформулював цілком логічні висновки про потребу розробки Концепції кібернетичної безпеки людини, а також потребу долучення до її складу документів стратегічного планування України. Автором подано слушні пропозиції зі структурно-змістовного наповнення зазначеної концепції, зокрема її головні принципи формування, завдання, механізми реалізації й очікувані результати державної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки особи. Крім того, обґрунтовано мету гармонізації інформаційних відносин, підвищення відповідальності держави в цій сфері, створення умов для формування сприятливого кібернетичного середовища як стратегічну спрямованість концепції (підр. 3.1.).

На особливу увагу заслуговує висновок автора про те, що важливим елементом забезпечення кібернетичної безпеки України на сучасному етапі державотворення має стати освітня і просвітницька діяльність за активного й дієвого державного сприяння. Для продуктивної інформаційної взаємодії конче потрібна належна освіченість користувачів та їхня поінформованість щодо відповідних прав й обов'язків. Провідною ідеєю сучасної інформаційно-технологічної освіти є гуманізм, усвідомлення того, що головна мета розвитку суспільства – людина, її фізичне, інтелектуальне, духовне і психологічне зростання, яке визначає її потреби, пріоритети, інтереси й, урешті-решт, сенс життя (с. 324-325 дисертаційної роботи).

Під час вивчення матеріалів дисертації, аналізу наукових публікацій автора не було виявлено ознак порушення академічної доброчесності, а саме академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації та фальсифікації результатів дослідження. Таким чином, дисертаційна робота Анатолія Тарасюка визначається самостійною оригінальною працею та не містить порушень академічної доброчесності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання у правотворчій діяльності – при підготовці змін і доповнень до законодавчих та відомчих нормативно-правових актів, що стосуються питань забезпечення кібернетичної безпеки України; у *правоохоронній діяльності* – при удосконаленні практичних засад забезпечення кібернетичної безпеки України; у *правозастосовній практиці* – під час реалізації завдань аналітичної діяльності, прогнозування й моніторингу кіберзагроз в Україні; у *науково-дослідній діяльності* – як основа для подальших теоретичних і практичних розробок системи забезпечення кібербезпеки, а також опрацювання проблемних питань інформаційного права; у *навчальному процесі* – під час розробки й оновлення навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін «Кібербезпека», «Інформаційне право», «ІТ-право». Практичне значення одержаних результатів підтверджується відповідними актами впровадження.

Повнота викладення матеріалів в публікаціях положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, достатньо повно презентовано в опублікованих дисертантом наукових статтях та тезах доповідей, оприлюднені на конференціях та інших науково-комунікативних заходах. Монографія А. Тарасюка «Кібербезпека України на сучасному етапі державотворення: теоретико-правові основи» відображає узагальнені результати наукових досліджень дисертанта та містить опубліковані раніше у наукових фахових виданнях України та інших держав напрацювання за темою дисертації.

Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення і результати дослідження. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до встановлених вимог МОН України.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження А. Тарасюка, вважаю за необхідне звернути увагу дисертанта на окремі положення роботи, що мають

дискусійний характер та недостатньо аргументовані.

Вважаємо, що зміст підрозділу 1.1. у деякій мірі виходить за межі заявленого предмету дослідження. Дуже важко прослідкувати причинно-наслідковий зв'язок між ідеями, поглядами мислителів та філософів далекого минулого та станом та перспективами правового забезпечення кібернетичної безпеки в сучасних умовах. Наукові розвідки в цій царині є більш доречними в наукових дослідженнях з історії права чи філософії права.

Потребує додаткової аргументації у ході публічного захисту твердження автора, що в більшості підходів до тлумачення категорії «кібербезпека» відсутній такий елемент, як «наступальний характер (с. 74-75 дисертації).

Не досить переконливою є аргументація здобувача щодо виокремлення міжгалузевого інституту інформаційного законодавства як складової підгалузі правового регулювання інформаційної безпеки в системі інформаційного законодавства (с. 31, 96 дисертації). Автор не вказує чи виокремлює він інші підгалузі, яке співвідношення ця підгалузь має з традиційними інститутами інформаційного права.

Автор зазначає, що ним удосконалено критерії класифікації загроз кібербезпеці держави і людини (с. 33-34 дисертації). При розробці такого формату критеріїв важливо враховувати відповідні результати моніторингу, опитування, звітної та статистичної документації відповідальних за забезпечення кібербезпеки України органів. Проте, що взято за основу при розробці нових критеріїв класифікації загроз автором не зазначено.

Потребує додаткової аргументації пропозиція дисертанта про доцільність розширення функціональних завдань СБ України у контексті підвищення ефективності організаційного забезпечення кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури та критичної інформаційної інфраструктури (с. 381 дисертації). Як такі пропозиції корелюються із сучасним реформуванням СБ України?

Попри ґрунтовний аналіз міжнародного досвіду правового

забезпечення кібербезпеки, потребує уточнення позиція автора щодо формування оптимальної моделі забезпечення кібербезпеки України на сучасному етапі державотворення.

Втім, викладені зауваження мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та не знижують її достатній науковий рівень.

Викладене вище дає можливість стверджувати, що дисертаційна робота Анатолія Тарасюка є комплексним, узагальненим дослідженням, яке відзначається високим науково-теоретичним рівнем, глибиною розробки наукової проблеми, новизною підходу до вирішення поставленої наукової проблеми, обґрунтованістю та достовірністю сформульованих практичних рекомендацій. Робота повною мірою відповідає науковій спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Таким чином, дисертація на тему «Теоретико-правові основи забезпечення кібербезпеки України» є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирішують наукову проблему, яка має суттєве значення для науки інформаційного права, яке повною мірою відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), а її автор – Тарасюк Анатолій Васильович, заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

**Доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного
та митного права Університету
митної справи та фінансів**



П.С. Лютіков

Вчений секретар

Університету митної справи та фінансів

Т. М. Брус